

HEUREUSEMENT LES BELGES SONT SAGES
Een inhoudsanalyse van de Franse en de Engelse pers over
de ontknoping van de Koningskwestie
(maart - augustus 1950)¹

DOOR

EDWIN UDDING

1. INLEIDING

Over de koningskwestie is in de loop van de jaren al veel onderzoek verricht. Vanuit verschillende invalshoeken is het conflict dat België op de rand van een burgeroorlog bracht, belicht.² Dit onder-

1. Dit artikel is de weerslag van de Doctoraal scriptie "Heureusement les Belges sont sages", Algemene Letteren Studies – Afstudeerrichting Internationale Organisaties, Rijksuniversiteit Groningen. De scriptie is tot stand gekomen onder begeleiding van de Vrije Universiteit Brussel, in het kader van het Erasmus programma van de Europese Gemeenschap. Een exemplaar van de scriptie bevindt zich in de bibliotheek van de VUB.

De idee om de Franse en Engelse pers met behulp van de inhoudsanalyse te onderzoeken, is voorgesteld door Prof. Dr. E. Witte van de VUB. Ook haar begeleiding tijdens de werkzaamheden was uitstekend. Hiervoor mijn hartelijke dank.

2. Voor de ontknoping van de koningskwestie zie hiervoor: DUVIEUSART, J., *La Question Royale. Crise et dénouement: juin, juillet, août, 1950*, Brussel, 1975; GÉRARD-LIBOIS, J., et GOTOVITCH, J., *Léopold III De l'an 40 à l'effacement*, Brussel, 1991; THEUNISSEN, P., *1950: Ontknoping van de koningskwestie*, Antwerpen-Amsterdam, 1984.

De voorgeschiedenis van de koningskwestie: DE JONGHE, A., *Hitler en het politiek lot van België*. Deel 1: *Koningskwestie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden*, Antwerpen-Utrecht, 1972; *Recueil de documents établi par le Secrétariat du Roi concernant la période 1936-1949*, Brussel, 1949; SCHEPENS, L., "De koningskwestie – Een nieuw thema in de Belgische geschiedschrijving" in: *Spiegel Historiael*, VII, 1973, 11, p. 614-619; SCHEPENS, L., "Is er meer dan één

zoek beoogt met behulp van een inhoudsanalyse van de Franse en de Engelse pers de beeldvorming in beide landen over de ontkenning van de koningskwesitie in kaart te brengen. Dit is een aspect dat tot op heden niet onderzocht is.

Het uiteindelijke resultaat van het onderzoek is samengevat onder de titel "Heureusement les Belges sont sages". Deze opmerking werd gemaakt in *Le Figaro* in een beschouwing op de verkiezingen die begin juni 1950 plaatsvonden. Uit dit citaat spreekt een al dan niet gewilde onderschatting van de roerige gebeurtenissen in België in dat jaar. Maar niet alleen in deze krant valt een dergelijke onderschatting te constateren, ook de andere onderzochte kranten (behalve *Le Monde*) hebben consequent vermeden de koningskwesitie bij de lezers af te schilderen als het verreikende conflict dat het uiteindelijk zou bewijzen te zijn.

In dit artikel wordt allereerst kort ingegaan op de gebeurtenissen tijdens de ontkenning van de koningskwesitie. Daarna wordt de methodiek van het onderzoek uiteengezet. Vervolgens komen de resultaten van het onderzoek aan bod. Ter afsluiting wordt het schrijven van de Franse en de Engelse pers over de Belgische koningskwesitie bekeken vanuit de algemene situatie waarin de landen zich in 1950 bevonden, vooral toegespitst op de uitgangspunten van hun internationaal beleid.

koningskwesitie in België?" in: *Ons Erfdeel*, XVI, 1973, 2, p. 37-48; STENGERS, J., *Aux origines de la question royale. Léopold III et le gouvernement. Les deux politiques belges de 1940*, Paris - Gembloux, 1980; VAN OFFELEN, J., *La Ronde du Pouvoir, Mémoires politiques*, Brussel, 1987; WITTE, E., en CRAEYBECKX, J., *Politieke geschiedenis van België sinds 1830*, Antwerpen, 1990; WITTE, E. en MEYNEN, A. "Het maatschappelijk en politieke leven in België 1945-1980, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 15, Nieuwste Tijd, p. 204-225, Haarlem, 1982.

2. DE ONTKNOPING VAN DE KONINGSKWESTIE

Op 12 maart 1950 vindt voor het eerst in de Belgische geschiedenis een referendum plaats. De bevolking moet een antwoord geven op de vraag: "Gaat U akkoord dat koning Leopold III zijn grondwettelijke bevoegdheden opnieuw uitoefent?". Uit de uitslagen blijkt dat het land verdeeld is. Vlaanderen is voor (72%), Wallonië tegen (58%) en Brussel is verdeeld (52% tegen). Nationaal gezien is 57.68% voor en 42.32% tegen.³ Daarnaast blijken de meeste voorstanders van de koning CVP stemmers te zijn, de tegenstanders socialisten en communisten. De liberale stemmers zijn verdeeld.

In reactie op de uitslag van het referendum stelt Leopold III in zijn Koninklijke Brief van 16 maart dat hij "zonder verwijl" zijn verantwoordelijkheden moet opnemen, waarbij hij zich schaart achter een radicale groep binnen de CVP, die Leopold III onvoorwaardelijk terug op de troon wil. Dit ondanks de uitslag van het referendum.

Daarop besluiten de liberalen dat er geen sprake kan zijn van het bijeenroepen van een Vergadering der Verenigde Kamers om het Regentschap van regent Karel te beëindigen en de koning naar België terug te halen. De liberale ministers verlaten de regering. Verschillende kabinetsformatoren (Eyskens, Carton de Wiart en Devèze) slagen er niet in het conflict tot een oplossing te brengen. Hierbij moet worden bedacht dat er meer op het spel staat dan alleen de terugkeer van de koning. De CVP stuurt aan op de vorming van een homogene CVP regering. Niet voor niets verklaart zij op 25 maart "elke regering" te steunen die de terugkeer van de koning kan bewerkstelligen.⁴ Hiertegenover staan de socialisten die "vrezden dat naar aanleiding van de koningskwestie een precedent van meerderheidsstrategie in het leven wordt geroepen waardoor, op de eerste plaats, de verworven socialistische machtsposities bedreigd worden en, op de tweede plaats, de traditionele structuur en werking van het Belgische politieke bestel op

3. *Bulletin de Ministère de l'Intérieur*, 1950, p. 3.

4. *De Standaard*, 16 maart 1950.

de helling wordt gezet.”⁵ De liberalen proberen tussen beide partijen in een verzoenende nationale oplossing te vinden.⁶

Een oplossing lijkt in het verschiet wanneer, op initiatief van Spaak en na het mislukken van de vorming van een CVP regering met de steun van enkele koningsgezinde liberalen onder leiding van formateur Van Zeeland, Leopold III op 15 april een tijdelijke machtsdelegatie aan prins Boudewijn voorstelt. Aan deze delegatie zou de koning, in samenspraak met de verantwoordelijke regering, een einde stellen op een ogenblik dat hij zulks in overeenstemming zou achten met de belangen van het land. Deze delegatie moest het resultaat zijn van een akkoord tussen de drie nationale partijen.⁷

De drie partijen kunnen echter niet tot een akkoord komen. De socialisten eisen dat de koning na zijn terugkeer onmiddellijk naar het buitenland vertrekt, wat onaanvaardbaar is voor de CVP, waar een radicale groep ontevreden is over de niet-onvoorwaardelijke terugkeer van de koning, wat als mede-verantwoordelijk kan worden gesteld voor het mislukken van de onderhandelingen. Begin mei wordt het parlement ontbonden en nieuwe verkiezingen uitgeschreven voor 4 juni.

Deze verkiezingen leveren een absolute meerderheid op voor de CVP in de Kamer van Afgevaardigden en in de Senaat. Zij winnen drie zetels. De socialisten gaan elf zetels vooruit, de liberalen verliezen er negen en de communisten vijf. Dit betekent dat de twee grote partijen winst boeken en aldus twee grote politieke blokken ontstaan.

Het is duidelijk dat de nieuwe homogene CVP regering, onder leiding van Duvieusart, voor een onvoorwaardelijke terugkeer van de koning opteert. Ook de koning had via zijn secretaris Pirenne te kennen gegeven dat hij niet gekant was tegen een terugkeer op de troon onder een homogene CVP regering. De April Boodschap wordt

5. THEUNISSEN P., 1950: *Ontknoping van de koningskwestie*, Antwerpen-Amsterdam 1984, p. 35.

6. DEVÈZE in: *Le Flambeau*, mei 1950, “De la consultation populaire au message royal”.

7. Koninklijke Boodschap 15 april 1950, in: DUVIEUSART, *La Question Royale. Crise et dénouement: juin, juillet et août 1950*, Brussel 1975, p. 178-179.

als een historisch document beschouwd dat geen waarde meer heeft, omdat de politieke partijen niet tot een akkoord zijn geraakt.⁸

De socialisten geven zich echter niet zo maar gewonnen. Er worden verschillende protest akties georganiseerd: een hulde betoging aan de regent, een "Waalse protestdag" met een 24-uurs staking, de socialistische Ministers van Staat dienen hun ontslag in en de socialistische parlementsleden sturen hun decoraties terug.

Onder uiterlijk machtsvertoon keert Leopold III op 22 juli terug in België. Brussel wordt het toneel van anti-leopoldistische manifestaties. In het Waalse industriebekken ontstaan spontane stakingen en demonstraties. De volgende dagen: bomaanslagen op spoorwegen en uitbreiding van de stakingen naar Waals Brabant. Het openbaar vervoer ligt nagenoeg stil en vele winkels hebben hun deuren gesloten. In België heerst een pre-revolutionair klimaat. De koningskwestie heeft zich ontwikkeld tot een België kwestie. Op 30 juli worden in het Luikse Grâce-Berleur vier arbeiders door de Rijkswacht, in de rug, neergeschoten. België is geschokt.

Tegelijkertijd vindt er echter ook een eerbetoon aan de koning plaats. Op het bordes te Laken worden duizenden bloemen uit Vlaanderen gebracht. In verschillende dorpen en steden vinden leopoldistische betogingen plaats.

De onlusten kennen een snelle uitbreiding en kunnen rekenen op een brede participatie vanuit de bevolking. Langzamerhand ontstaat het gevaar van een gewelddadige confrontatie. Er wordt een Mars op Brussel georganiseerd.

Als reactie op de onlusten besluit de regering in het kabinetsberaad van 28 juli de militairen uit Duitsland terug te roepen om de orde te handhaven en om de werkplaatsen en fabrieken te beschermen. Dit, ondanks de gespannen internationale situatie vanwege de oorlog in Korea.

Concluderend kan worden gesteld dat

"het gelijktijdig optreden, die ineenstrengeling van een geheel van sociale en politieke aspiraties de actie tegen Leopold III naar een globale, diffuse

8. *De Nieuwe Gids*, 3 juni 1950.

politieke massabeweging ‘tegen een bepaald regime’ dreef. Waarbij dit regime voor de enen het CVP-clericalisme of het incivieke flamingantisme vertegenwoordigde en voor weer anderen het ondemocratische, arbeidersvijandige kapitalisme.”⁹

In het weekend van 29-31 juli komt het conflict tot een einde. Onder druk van de ontstane situatie, en na een smeekbede van de Nationale Conferentie van Politieke Gevangenen, legt de koning zich uiteindelijk neer bij zijn troonsafstand ten gunste van prins Boudewijn, die bij zijn burgerlijke meerderjarigheid de troon zal bestijgen. Tijdens de eedaflegging roept de communistische afgevaardigde Julien Lahaut: “Vive la République”. Dit is hem niet in dank afgenomen. Een paar dagen later is hij voor zijn huis in Seraing vermoord.¹⁰

3. METHODIEK VAN HET ONDERZOEK¹¹

Om de beeldvorming in Frankrijk en Engeland over de Belgische koningskwestie in kaart te brengen, is een inhoudsanalyse opgesteld van de Franse en de Engelse pers. Inhoudsanalyse kan worden omschreven als “a research technique for making replicable and valid inferences from data to their context”.¹²

Met deze definitie wordt de mogelijkheid voorzien dat boodschappen meer dan één betekenis kunnen hebben en dat betekenissen niet noodzakelijk gedeeld dienen te worden.

Dit inhoudsanalytisch onderzoek bestaat uit een frequentie-analyse, waarbij uitsluitend gebruik gemaakt wordt van “intra-mediaire

9. THEUNISSEN, p. 150.

10. Voor verdere implicaties van de moord op Lahaut zie: VAN DOORSELAER, R. en VERHOEYEN, E., *De moord op Julien Lahaut*, Brussel, 1987.

11. Voor het opstellen van de inhoudsanalyse is gebruik gemaakt van de volgende literatuur: BERELSEN, B., *Content Analysis in Communication Research*, New York, 1971; HOLSTI, O.R., *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*, London, 1969; KEULEERS, S., “Enkele preciseringen bij de inhoudsanalytische benadering”, in: WITTE, E., *De Moniteur belge*, de regering en het parlement tijdens het unionisme, (1831-1845), Brussel, 1945; KRIPPENDORF, K., *Content Analysis – An introduction to its Methodology*, London, 1980.

12. KRIPPENDORF K., *Content analysis: An Introduction to its Methodology*, London, 1980, p. 21.

gegevens”, die kunnen worden omschreven als de “data that can be gathered from the output of news media”,¹³ met name de kranteartikelen zelf. Dat neemt niet weg dat bij de interpretatie van de resultaten en het conclusie trekken ook “extra-mediaire gegevens” (interpretaties met behulp van onderzoek dat later gedaan is) worden betrokken.

Daarnaast zijn voor de “commentaren” en de “ingezonden brieven” in de kranten de volzinnen geanalyseerd.¹⁴ Hierbij wordt gekeken naar de meningen en standpunten die door de kranten worden ingenomen.

3.1. *Het vooronderzoek*

Voor aan de eigenlijke analyse werd begonnen, is allereerst een literatuurstudie gemaakt van de publikaties rondom de koningskwestie. Op deze manier wordt de context waarin de ontknoping van de koningskwestie plaatsvond, duidelijk.

Voor de analyse van de Franse en Engelse pers is gebruik gemaakt van de volgende kranten: *Le Monde*, *Le Figaro*, *The Times*, *The Daily Telegraph* en *The Daily Herald*. De twee gerenommeerde kwaliteitskranten (*Le Monde* en *The Times*) zijn zo in het onderzoek opgenomen.

Le Monde is een Frans onafhankelijk dagblad, waarvan het eerste nummer verscheen te Parijs op 19 februari 1944. De krant kan ongetwijfeld als de meest gerespecteerde van Frankrijk worden beschouwd en ook als de bekendste krant in het buitenland.

De lijn die door de oprichter Hubert Beuve-Méry¹⁵ bij de oprichting is uitgezet is door de jaren heen gevolgd: objectiviteit en kwaliteit in de berichtgeving.

Qua buitenlandse berichtgeving kent *Le Monde* een sterke Europese gezindheid, qua binnenlandse berichtgeving kan de krant als centrum-links worden getypeerd. Echter, allerlei opinies worden in het dagblad

13. LARSON J.F., *Television's Window on the World*, Norwood, 1984, p. 22.

14. Deze methode van analyseren is gebaseerd op: MORIN, V., *L'écriture de presse*, Paris, 1969.

15. BEUVE-MÉRY, Hubert, *Paroles écrites: Mémoires*, Paris, 1991.

naar voren gebracht. Door deze opstelling vindt men lezers van *Le Monde* in alle gelederen van de bevolking.

De krant heeft een sobere stijl: weinig foto's en een klare, strakke opmaak.¹⁶

Le Figaro is een Frans dagblad dat gematigd-rechts georiënteerd is. De lezers hebben in het algemeen een meer dan gemiddelde koopkracht. Daarnaast kan de krant als conformistisch worden bestempeld. De krant wordt dankzij zijn competente redacteurs gerekend tot (samen met *Le Monde*) de kwaliteitsbladen van Frankrijk.¹⁷

The Times is een onafhankelijk Engels, conservatief dagblad dat sinds zijn oprichting in 1785 beschouwd wordt als de belangrijkste Britse krant. Nadruk wordt gelegd op een juiste, onpartijdige en snelle berichtgeving. Ondanks een beperkte oplage heeft de krant een grote invloed.

De krant bestempelt zijn lezers als "the most exigent and critial audience in the world". De lezers moeten in de hogere klassen van de bevolking worden gesitueerd: managers, grootgrondbezitters, architecten en advocaten. Tot dit publiek heeft de krant zich gericht sinds zijn oprichting. In de loop van de jaren is daar geen verandering in gekomen. Hogere verkoopcijfers zijn geen reden om het speciale karakter van de krant te veranderen.¹⁸

Een belangrijk gegeven in *The Times* zijn de brieven van de lezers. "These have always contained thoughtful and sparkling pieces. "A Letter to The Times" has become a sort of institution in Britain".¹⁹

The Daily Telegraph wordt tot de drie quality papers in Engeland gerekend. "The paper consistently combined a high standard of reporting with the selection of interesting feature subjects and editorial

16. LEGRIS, M., *"Le Monde" tel qu' il est*, Paris, 1976 en VOYENNE, B., *L'information en France*, Maidenhead (GB), 1972.

17. VOYENNE, B., *L'information en France*, Maidenhead (GB), 1972.

18. VAN DEN BERGEN, A.M.S., *The Grammar of Headlines in The Times 1870-1970*, AWSSK, Klasse der Letteren, Jaargang 43, Nr. 95, 1981, Brussel: Hoofdstuk 4: The Times: some background information, p. 66-73.

19. MERRIL, J.C., *Handbook of the Foreign Press*, Los Angeles, 1959, p. 79.

presentation. Its appeal is a conservative and middle class approach to comprehensive news coverage.”²⁰

The Daily Herald “is the organ of the Trade Union Congress and the Labour Party. Strangely its readership contains as many women as men. Until 1930 the *Herald* was a socialist propaganda sheet; today (1959) it is rather a typical general-information with Labour bias.”²¹

3.2. *Afbakenen van het corpus*

De inhoudsanalyse bestrijkt de periode van 3 maart 1950 (voorbeschouwingen op het te houden referendum) tot 23 augustus 1950 (de moord op Lahaut). In totaal levert dit 501 artikelen op: 283 Franse en 218 Engelse.

Deze artikelen zijn onderverdeeld in “berichtgeving”, “commentaren” en “ingezonden brieven”. Op de berichtgeving werd alleen de frequentie analyse toegepast, terwijl op de “commentaren” en “ingezonden brieven” ook gehele zinnen worden geanalyseerd. Hier wordt gekeken naar daadwerkelijke standpunten.

Het corpus werd in drie periodes opgedeeld: A. 3 maart (voorbeschouwingen op het referendum – 2 juni (voorbeschouwingen verkiezingen), B. 3 juni – 22 juli (terugkeer Leopold III) en C. 22 juli – 23 augustus (moord op Lahaut).

3.3. *De constructie van de categorieënsystemen*

De categorielijsten waarmee de inhoudsanalyses worden uitgevoerd moeten beantwoorden aan een aantal criteria. Zo moeten de categorieën ondermeer duidelijk de onderzoeksopzet weerspiegelen. De classificatie moet ook uitputtend zijn, om alle gevallen te kunnen coderen. Tegelijkertijd moeten zij echter ook een vlotte verwerking toelaten. De categorieën moeten ook onafhankelijk zijn van elkaar en moeten elkaar wederzijds uitsluiten. Tenslotte moeten de criteria voor classificatie nauwgezet gedefinieerd worden. Uit het volgende zou duidelijk moeten

20. *ibidem*, p. 78.

21. *ibidem*, p. 81.

worden dat voor zover mogelijk is getracht aan deze methodologische vereisten tegemoet te komen.

De codering gebeurde op basis van vooraf opgestelde categorieënlijsten die tot stand kwamen na een eerste lezing van de krantartikelen en de bestudeerde literatuur. Tijdens het codeerproces zijn daar waar nodig enkele categorieën toegevoegd: individuen of thema's die bij de vooraf opgestelde lijsten niet vermeld waren, en toch in de kranten artikelen werden genoemd, zijn zo toch nog in het onderzoek opgenomen.

De volgende categorieën werden onderscheiden:

1. Individuen

Voor de analyse van de individuen is de volgende onderverdeling gemaakt: Koninklijk Huis, zoals Leopold III, Boudewijn en Liliane Baels; politici, zoals Duvieusart, Spaak en Van Zeeland; de entourage van de koning, zoals Berruyer en Pirenne en anderen, zoals de Paus en Hitler.

2. Maatschappelijke Actoren

Onder de maatschappelijke actoren worden alle handelende organisaties verstaan: groepen, instellingen, bedrijven, etc., zoals arbeiders, katholieke partij, parlement, regering, socialisten, liberalen, communisten, (anti)leopoldisten, Vlamingen, Walen, etc.

Zo werd bekeken aan welke actoren de meeste aandacht werd besteed. Worden leopoldistische of juist anti-leopoldistische actoren vermeld? Om wie draait het uiteindelijk in het conflict volgens de kranten?

3. Thema's

Onder de categorie thema's vallen de gebeurtenissen zoals deze tijdens de ontknoping van de koningskwestie plaatsvinden. Maar ook gebeurtenissen die hieraan voorafgingen zijn in het onderzoek opgenomen. Voorbeelden: koningskwestie, referendum, terugkeer van de koning, Vergadering der Verenigde Kamers, internationale situatie en de ontmoeting Leopold III/Hitler.

Op deze manier kon worden vastgesteld wat de kranten als belangrijke(re) gebeurtenissen beschouwden; dat wat als het ware wordt benadrukt. Haalt men verzoenende thema's naar voren, of juist radicaliserende. In hoeverre speelt het verleden van de koning een rol tijdens de ontknoping in 1950?

4. Tegenstellingen en Onlusten

Deze analyse kan worden beschouwd als een uitbreiding van de categorie thema's. De onlusten die tijdens de ontknoping van de koningskwesitie plaatsvonden en de achterliggende motieven hiervan, worden nader uitgewerkt. Voorbeelden: (anti)leopoldistische manifestaties, stakingen, Mars op Brussel, burgeroorlog, federalisme en tegenstelling clericaal/anti-clericaal.

Beperken de kranten zich tot het vermelden van de onlusten? In hoeverre wordt er aandacht geschonken aan de hierbij achterliggende motieven? En: hoever gaat men bij het signaleren van een pre-revolutionair klimaat in België, worden termen als burgeroorlog en radicale actievormen gebruikt?

5. Geografische Entiteiten

De analyse van de geografische entiteiten brengt in kaart waar de kranten in hun berichtgeving de zwaartepunten van verschillende acties leggen, zoals België, Brussel, Vlaanderen, Wallonië, Luik etc.

Richten de kranten zich op de gebeurtenissen in Wallonië of in Vlaanderen? Of beperkt men zich tot wat in Brussel gebeurt? Wat is voor de kranten belangrijk?

6. Abstracten

De analyse gaat na in hoeverre door de kranten werd gerefereerd naar abstracten als de Grondwet, de Monarchie en Eenheid/Verzoening.

7. Bronnen

Het is van belang om te onderzoeken welke bronnen door de kranten worden aangehaald. Citeert men de pro-leopoldistische pers, of juist niet? Daarnaast is het ook belangrijk of men werkt met een plaatselijke correspondent, of dat de ontwikkelingen op een gegeven

moment dermate de aandacht trekken dat men er een speciale verslaggever op afstuurt.

Hier is ook van belang in hoeverre de kranten het van belang achten een commentaar op de ontwikkelingen in België te schrijven, en wanneer er ingezonden brieven in de kranten verschijnen.

8. Stellingen

De analyse met behulp van stellingen wordt, zoals al eerder vermeld, alleen toegepast op de commentaren en de ingezonden brieven. De achterliggende gedachte hierbij is dat het herhaaldelijk vermelden van een bepaalde actoren op zich zelf nog niet alles zegt of de krant hier dan positief dan wel negatief tegenover staat. Voorbeelden van stellingen zijn: België bevindt zich in een crisis, het wordt tijd dat er een oplossing gevonden wordt; de Monarchie staat (niet) op het spel; de CVP vormt een leopoldistisch blok; de koningskwestie verscherpt de verschillen tussen Vlaanderen en Wallonië; de koningskwestie is een puur binnenlandse aangelegenheid waar wij ons niet mee willen bemoeien en een minimale meerderheid mag in België zijn mening niet aan de minderheid opleggen.

4. DE RESULTATEN VAN DE INHOUDSANALYSE²²

Hierboven is al vermeld dat onderschatting van de koningskwestie ("Heureusement les Belges sont sages") de rode draad is die door de berichtgeving in Frankrijk en Engeland loopt.

Een ander resultaat uit de analyse zijn opmerkelijke verschillen tussen de Franse en de Engelse pers, met als belangrijkste gegeven de grotere betrokkenheid van de Fransen bij het conflict. Op de inhoudelijke verschillen wordt later ingegaan. Hier alleen een constatering die dit verschil illustreert: in de twee Franse kranten verschenen gezamenlijk 283 artikelen. In de drie Engelse 218.

De hieronder behandelde resultaten van het onderzoek verschillen in de opzet van de methodiek zoals deze is gevolgd bij het schrijven

22. Het belangrijkste cijfermateriaal van de analyse bevindt zich in de bijlagen op het eind van dit artikel.

van de scriptie. Om het geheel leesbaar te maken zijn enkele categorieën-systemen samengevoegd en zijn de geanalyseerde stellingen in de bespreking van verschillende actoren of thema's opgenomen. Nog één opmerking: in de *Daily Herald* verschenen geen commentaren en/of ingezonden brieven en is dus ook niet op stellingen geanalyseerd.

4.1. Bronnen

Het grootste aantal artikelen wordt geschreven door een speciale verslaggever, behalve in *The Times*, die met een correspondent werkt. Voor deze krant is het conflict blijkbaar niet van een dermate groot belang om er een speciale verslaggever op af te sturen. Hierbij kan worden gewezen op een mindere mate van "Europese gezindheid" van de Engelsen. De artikelen verschijnen onder de rubriek "Imperial and Foreign". Aan de andere kant wil de krant zijn lezers ook niet al te veel alarmeren, door een speciale verslaggever naar België te sturen.

Ook in *Le Figaro* valt een dergelijke onderschatting van het conflict te constateren, gezien het laag percentage van commentaren. In de weinige commentaren die dan nog wel verschijnen, houdt men zich op de vlakte (zie hieronder). Het conservatieve lezerspubliek wordt zo een grondige analyse, met alle gevolgen vandien, van de situatie onthouden.

Le Monde kent een hoog percentage van artikelen zonder bronvermelding. Hierbij moet worden gewezen op het feit dat de berichtgeving over de koningskwestie vaak onder de kop "Nouvelles de l'Étranger" vallen: korte berichtjes over de stand van zaken, zonder bronvermelding.

Een ander belangrijk verschil, te verklaren uit de traditie in beide landen, is dat in de Engelse pers meer commentaren en ingezonden brieven (zie vooral *Daily Telegraph*, periode C) verschenen. De laatste verschenen zelfs helemaal niet in de Franse pers.

Ondanks de mindere betrokkenheid van de Engelsen bij het conflict wist de koningskwestie de gemoederen in het land nog wel dermate te verhitten dat (vooral in de derde periode) een aanzienlijk aantal ingezonden brieven in de kranten verschenen. Hierbij moet worden

bedacht dat de brieven veelal leopoldistisch gezind zijn. Een correctie op de berichten uit Brussel?

Tenslotte wordt nog informatie vergaard via verschillende pers-agentschappen: AFP, Reuter en UP.

4.2. Actoren, Geografische Entiteiten en Abstracten

Voor de analyse van de *actoren* is een onderverdeling gemaakt van de volgende groepen: anti-leopoldistisch blok, leopoldistische blok,²³ Koninklijk Huis, Liberalen,²⁴ Parlement en Leger/Politie.

Daar waar mogelijk zijn de individuen en de maatschappelijke actoren in deze groepen ondergebracht.

Daarna is binnen elke groep onderzocht welke actoren de meeste aandacht krijgen en of hier in de loop van het conflict verschuivingen optreden.

Het leopoldistische blok wordt door de kranten in het algemeen als de belangrijkste groep van actoren in het conflict beschouwd. Vooral in de tweede periode, wanneer zij de koning naar België terughalen krijgen zij veel aandacht. De katholieke partijen worden beschouwd als de belangrijkste actor binnen deze groep. Zij vormen een eensgezind leopoldistisch blok. Daarbij vraagt men zich af of zij er wel verstandig aan doen om een homogene regering te vormen en om de koning terug op de troon te zetten: een minimale meerderheid mag in België zijn mening niet aan de minderheid opleggen.

Le Monde spreekt zich uit voor de vorming van een regering van nationale eenheid. Deze centrum-linkse krant, die bovendien objectiviteit in de berichtgeving beoogt, laat hiermee duidelijk zien dat een coalitie meerderheid op zich nog geen oplossing van het conflict kan brengen. Een nationaal verzoenende oplossing is voor de krant noodzakelijk. De socialisten mogen niet worden buitengesloten. *The*

23. De regering is in periode A als een op zichzelf staande actor beschouwd. In de periodes B en C is zij in het leopoldistisch blok ondergebracht. Men kende toen immers een homogene CVP regering.

24. De liberalen zijn in periode A als een op zichzelf staande actor beschouwd. In de periodes B en C zijn zij in het anti-leopoldistische blok ondergebracht.

Times ziet meer in een katholieke/liberale coalitie. Het conservatieve karakter van de krant en het gelijkgestemde lezerspubliek kan zich toch niet verenigen met een sterke socialistische inbreng. De krant zet hiermee doelbewust de socialisten buiten spel (zie ook hieronder).

Volgens deze twee kranten spelen de katholieke partijen dan ook een radicaliserende rol in het conflict. *Le Figaro* doet hier geen uitspraak over en de *Daily Telegraph* schuift de zwarte piet naar andere actoren (zie hieronder), want met een absolute meerderheid in het parlement mogen de katholieke partijen de koning terug op de troon zetten. Beide rechtse kranten zetten dan wel een kritische noot te zetten bij de gevolgde strategie van de katholieke partijen, maar gaan niet zover hen hiermee een radicaliserende rol te verwijten. Op deze manier voelt de lezer zich niet direct aangevallen op zijn eigen politieke sympathieën.

Alleen *Le Monde* constateert, en dat pas in de derde periode, de verdeeldheid binnen de katholieke partijen. Het niet vermelden van deze verdeeldheid is een duidelijk gemis in de berichtgeving van de kranten. Men wil de lezers hier niet mee confronteren. Daardoor krijgt het verzet van het anti-leopoldistische blok, wat door het wel vermelden van deze verdeeldheid van groter belang zou worden, minder waarde. Immers: hierdoor zijn zij een geïsoleerde groep van actoren, met een beperkte(re) invloed op de gang van zaken. Hun verzet tegen de terugkeer van de koning zou door het signaleren van de verdeeldheid aan geloofwaardigheid winnen.

In de eerste periode is Van Zeeland de belangrijkste vertegenwoordiger van het leopoldistische blok. Na de verkiezingen wordt deze rol overgenomen door Duvieusart, de Eerste Minister van de homogene CVP regering. Andere actoren die veel genoemd worden zijn: leopoldisten, Eyskens, Van der Straten-Waillet en Carton de Wiart. Dit is op zich een logisch rijtje. Eyskens speelde vooral in de eerste periode een belangrijke rol, door o.a. zijn kabinetsformatie. Daarnaast blijft hij tot de verkiezingen de demissionaire Eerste Minister van de regering. Van der Straten-Waillet is de partijvoorzitter van de CVP en komt als zodanig natuurlijk regelmatig in de kijker. Carton de Wiart heeft in een kabinetsformatie geprobeerd de partijen nader tot elkaar te brengen.

Als dan naar de kranten op zich wordt gekeken, valt op dat *Le Figaro* en de *Daily Telegraph* – conservatief – meer waarde hechten aan de rol van Van Zeeland (een ultra-leopoldist), *The Times* aan de regering (formele procedures in de berichtgeving naar voren halen om haar imago van onpartijdige kwaliteitskrant hoog te houden) en *Le Monde* en de *Daily Herald* aan de leopoldisten.

Tenslotte valt op dat *Le Monde* binnen deze groep een groot aantal actoren van belang onderscheidt (grote betrokkenheid en daardoor uitgebreide berichtgeving), en dat de Engelse kranten De Vleeschauwer tot de belangrijke actoren rekenen. Dit valt te verklaren uit zijn verblijf in Londen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voor de Engelse pers is De Vleeschauwer een bekende naam.

Op het tweede plan komt het anti-leopoldistische blok, dat wordt gevormd door socialisten, communisten en natuurlijk anti-leopoldisten. In de loop van het conflict krijgt deze groep steeds meer aandacht. Zij spelen volgens de kranten een radicaliserende rol in het conflict. Alle kranten vinden het van belang te melden dat de communisten (als enige) de afschaffing van de monarchie nastreven.

Vooral *Le Figaro* en de *Daily Telegraph* schenken veel aandacht aan de communisten. De eerste stelt dat zij profiteren van de door de socialisten gecreëerde onlusten. Hierdoor wordt dit blok van actoren negatief afgeschilderd, gezien het grote wantrouwen jegens de communisten dat West Europa in deze jaren kende en dat nog versterkt werd door de oorlog in Korea. Daarbij komt dan nog dat de rol van Spaak als anti-leopoldistische actor in de loop van het conflict steeds minder aandacht krijgt, hoewel hij een man is van groot internationaal aanzien. Door zijn rol te kleineren en de communisten naar voren te schuiven wordt de lezer een zeer gekleurd beeld van de koningskwestie voorgeschoteld, waarbij vooroordelen ten aanzien van de revolterende arbeidersbeweging bevestigd worden. Een bewuste poging om aan de acties van de anti-leopoldisten weinig waarde te hechten? In ieder geval krijgt de lezer een zeer gekleurd beeld van de situatie voorgeschoteld, dat niet overeenstemde met de werkelijkheid.

De *Daily Telegraph* stelt dat de communisten en de socialisten de aanstichters en dus verantwoordelijk zijn voor de onlusten. Daarbij

maakt men zich vooral kwaad op Spaak: hij is te ver gegaan in zijn verzet tegen de terugkeer van de koning. Een minderheid mag zijn mening niet aan de meerderheid opleggen! De krant richt zich natuurlijk ook tot een conservatief, middle-class lezerspubliek dat grote afschuw heeft van onlusten. Bovendien speelt de krant hier ook in op de angst voor de socialistische regering die Engeland heeft. Wat staat ons allemaal nog te wachten!

Tenslotte is het nog van belang dat *The Times* stelt dat in het geval van een compromis de socialisten (die volgens hen verzoenend optreden in de eerste periode van het conflict – de April Boodschap komt op initiatief van Spaak tot stand) meer water bij de wijn zullen moeten doen, gezien de uitslag van het referendum.

De rol van de socialisten is hier opvallend: verzoenend, geen regeringspartij en “verliezers” van het referendum. Vandaar ook de geringe aandacht voor hen. Hierdoor wordt een radicaliserende tendens die in het conflict duidelijk aanwezig is aan de lezer onthouden. Aan de andere kant wordt de rol die de internationaal hoog aangeschreven Spaak in het conflict speelt niet verdoezeld. Hij wordt regelmatig in de berichtgeving vermeldt. Dit moet echter wel in het kader geplaatst worden van de ondergeschikte rol die de socialisten ten opzichte van de katholieke partijen en liberalen spelen.

Ook *Le Monde* hecht veel belang aan de rol van Spaak, waarmee de krant het verzet van het anti-leopoldistische blok op zijn juiste waarde weet te schatten. In dit verband moet ook worden gewezen op het feit dat de krant zich uitspreekt voor een regering van nationale eenheid, waar ook de socialisten in betrokken zouden worden.

De *Daily Herald* schenkt veel aandacht aan de rol die arbeiders in het conflict spelen. Dit valt te verklaren uit de wortels van de krant: zij is immers voortgekomen uit de vakbondsbeweging en kent onder haar lezers veel arbeiders.

Een duidelijk verschil tussen de Franse en de Engelse pers is dat vervolgens de laatste het Koningshuis naar de voorgrond schuift. Dit valt te verklaren uit het feit dat Engeland zelf een monarchie is en de bevolking hieraan in het algemeen in grote mate gehechtheid betuigt. Veel aandacht schenken aan deze groep van deze actoren is dan ook

niet meer dan logisch, hoewel dat niet overeenstemt met de gebeurtenissen zoals deze plaatsvonden. Maar het begaan zijn met het lot van de koning (en ook met de monarchie in het algemeen) van de Engelsen rechtvaardigt de kranten hier over uit te wijden. Daarbij hebben zij ook zeker een gevoelige snaar weten te raken, gezien het grote aantal ingezonden brieven die nader ingaan op de rol van de koning.

Vooraf in de eerste periode krijgt het koningshuis veel aandacht. In de loop van het conflict wordt dat duidelijk minder. Het dringt dan door dat er in België veel meer op het spel staat dan alleen de positie van het vorstenhuis.

Binnen dit blok is koning Leopold III de belangrijkste actor, gevolgd door prins Boudewijn en regent Karel. Daarnaast betreft de *Daily Herald* ook de prinses de Réthy in de berichtgeving. Dit valt te verklaren uit het populistische karakter van de krant. Verhalen over de koninklijke familie doen het daarbij goed. Een andere overweging met betrekking tot dit feit: de krant kent veel vrouwelijke lezers.

Ten slotte komt ook de secretaris van de koning, Pirenne, regelmatig aan bod. Hij fungeerde als spreekbuis voor Leopold III en speelde als zodanig natuurlijk ook een rol van belang.

Alle kranten (behalve wederom *Le Figaro*) vinden dat Leopold III zijn functie als koning, zoals deze de Belgische constitutie voor ogen staat, niet meer kan uitoefenen. Daarbij is de koning koppig, doet enkel wat hemzelf voor ogen staat en wordt hij slecht geadviseerd door zijn entourage. Wat allen ook vermelden is dat de monarchie op zich in het conflict niet op het spel staat. Hiermee laten de kranten zien dat wat de positie van de koningshuis betreft, alleen het gedrag van Leopold III ter discussie staat. De crisis gaat niet zo diep dat de institutionele structuur van België op de helling wordt gezet. Tot op zekere hoogte is dat een waarheidsgetrouwe weergave van de situatie, maar door dit te benadrukken wordt natuurlijk ook hier de lezer weer gerustgesteld.

In de Engelse pers ontstaat een levendige discussie over de positie van de koning. *The Times* zegt in de commentaren dat de koning zijn bevoegdheden niet meer kan uitoefenen, omdat juist België met zijn Vlaams/Waalse tegenstellingen een koning nodig heeft die de eenheid van het land symboliseert. Later, na de April Boodschap kent men

Leopold III een verzoenende rol toe. Hij is begaan met het lot van België en schikt zich in een compromis. Weer later benadrukt men zijn koppigheid.

Aan de andere kant zijn de lezers (althans in de ingezonden brieven) het hier niet mee eens. De koning moet onvoorwaardelijk terug op de troon. Hij is de nationale verzoener die boven de partijen staat. De uitslag van het referendum geeft aan dat hij naar België kan terugkeren. De koningskwestie is een "casus conscientia". De vorst heeft trouw gezworen aan de Grondwet en aan het Belgische volk en kan dus niet aftreden.

Ondanks de gehechtheid aan de monarchie is de krant niet mild in zijn beoordeling ten aanzien van Leopold III. In dit opzicht is zij rationeler dan de lezers. Het signaleert de problemen die de terugkeer van de koning kan veroorzaken.

Ook de *Daily Telegraph* kent een dergelijke discussie, waarbij vooral de rol van de vorst in het verleden naar boven wordt gehaald. Ingezonden brieven van oa. Sir Roger Keyes²⁵ benadrukken dat de koning tijdens de Tweede Wereldoorlog juist heeft gehandeld en terecht als krijgsgevangene in België is gebleven, terwijl de krant vindt dat er op z'n minst vraagtekens bij zijn optreden destijds moeten worden gezet.

De keuze van beide kranten om deze brieven te plaatsen wijst erop dat zij zich toch niet helemaal met de berichtgeving vanuit Brussel kunnen identificeren. Het zijn per slot van rekening conservatieve kranten, met een groot respect voor de monarchie. De negatieve berichten over het koningshuis worden op deze manier rechtgetrokken. Men laat de lezers zien hoe de leopoldisten redeneren in hun strijd om de koning terug op de troon te zetten. De conservatieve lezers worden zo tevreden gesteld.

In de Franse pers wordt het volgende over het verleden van de koning gezegd: volgens *Le Monde* heeft hij tijdens de Tweede Wereldoorlog verkeerd gehandeld (de enige krant die dat duidelijk zo

25. Sir Roger Keyes schreef later een tweedelig, zeer leopoldistisch getinte studie over het leven van Leopold III: KEYES, R., *Leopold III Een beproefd Koning 1901-1940 (dl 1)* en *Leopold III Een complot tegen de Koning 1940-1950 (dl 2)*, Tielt, 1988.

zegt); volgens *Le Figaro* kunnen er vraagtekens bij het optreden van de koning tijdens deze periode worden gezet. Deze conformistische krant houdt zich weer eens op de vlakke.

Een ander belangrijk verschil tussen beide landen is dat de Franse pers vervolgens de liberalen als belangrijkste actoren noemen en de Engelse het parlement. Hierbij moet worden bedacht dat in de Engelse politiek de liberalen een ondergeschikte rol spelen. Door het verkiezingsstelsel (districtenstelsel) staan twee grote blokken tegenover elkaar: de socialisten en de conservatieven. De liberalen vallen buiten boord.

De liberalen krijgen vooral in de eerste periode aandacht. Na het verlies bij de verkiezingen is hun rol zo goed als uitgespeeld en zij worden derhalve ook duidelijk minder in de berichtgeving betrokken.

De liberale partij is de belangrijkste actor binnen deze groep, Devèze is hun belangrijkste vertegenwoordiger. Dit heeft hij vooral te danken aan zijn kabinetsformatie in maart en april.

Het feit dat de liberale partij verdeeld is, met Vlaamse en koningsgezinde liberalen aan de ene kant en Waalse liberalen aan de andere kant, komt in de Franse pers beter tot uitdrukking dan in de Engelse. Dit valt te verklaren uit de grotere betrokkenheid van de Fransen bij het conflict, en daardoor de uitgebreidere berichtgeving. Ook het minder vertrouwd zijn met een liberale partij in Engeland is hier van belang.

De liberalen zijn onderling verdeeld en spelen volgens *Le Monde* en *The Times* een verzoenende rol in het conflict. Dat zij zich in de loop van het conflict steeds meer bij het anti-leopoldistische blok aansluiten, wordt door de kranten niet vermeld. Ook hier moet worden bedacht dat op deze manier het verzet van de socialisten geminimaliseerd wordt, en het ontstaan van twee grote tegenover elkaar staande blokken wordt vermeden. Het conflict wordt als zodanig van haar latente explosiviteit ontdaan.

Het parlement krijgt vooral in de tweede periode aandacht, omdat zij in een Vergadering der Verenigde Kamers moet beslissen over de terugkeer van de koning.

De Voorzitters van de Tweede Kamer en de Senaat worden hierbij regelmatig vermeld, waarbij het opvalt dat vooral *Le Monde*, *The Times* en de *Daily Telegraph* Van Cauwelaert daarbij noemen. Hij is natuurlijk ook de gehele ontknopingsfase voorzitter van de Tweede Kamer geweest, terwijl in de Senaat na de verkiezingen een personeelwissel plaatsvond. De *Daily Herald* gaat niet verder in op een functieverdeling binnen het parlement. Men beperkt zich tot de hoofdzaken.

Tot slot gaat de *Daily Herald*, als enige krant, nader in op de rol van politie en leger. De populistische krant probeert met sensationele artikelen over de onlusten in België, in toom gehouden door politie en leger, haar lezers aan zich te binden.

Geografische Entiteiten

Brussel is de meest vermelde geografische entiteit, gevolgd door België. Daarna komen de verblijfplaatsen van de koning, Prégny en Laken. De *Daily Herald* draait de laatste twee om (aandacht voor de koninklijke familie, dus ook voor haar residenties).

Er is meer aandacht voor Wallonië, met de Borinage, Charleroi en vooral Luik, dan voor Vlaanderen, waar de stad Antwerpen het meest genoemd wordt. Wallonië is natuurlijk ook het gebied waar de meeste onlusten plaatsvonden en het is dan niet meer dan logisch dat de grootste aandacht hier naar uit gaat.

Ook de geografische nabijheid van Wallonië en het feit dat men er dezelfde taal spreekt, speelt een belangrijke rol voor het meer vermelden in de Franse pers van dit gedeelte van België.

Abstracten

Bij de analyse van de gebruikte abstracten valt op de Franse pers de nadruk leggen op eenheid en verzoening in het land. De Engelsen brengen dit aspect pas in de derde periode sterk naar voren. Dat is logisch, want waarom eenheid en verzoening tussen de Belgen naar voren halen, als tegelijkertijd de lezers niet ongerust gemaakt moeten worden? De Engelsen schenken meer aandacht aan de constitutie en de monarchie.

Dit verschil valt wederom te verklaren uit de grotere betrokkenheid van de Frankrijk bij het conflict en de geografische nabijheid van België.

De *Daily Herald* gebruikt bijna geen abstracten. Zij worden waarschijnlijk te moeilijk gevonden voor de lezers.

Tenslotte valt op dat *The Times* in de derde periode ook de orde naar voren haalt. Als dat wordt gezien in het licht van de grote aandacht voor de internationale situatie (zie: Thema's) is dit logisch. Het is oorlog in Korea. De orde binnen West Europa moet worden hersteld. Onrust binnen eigen gelederen kan men op dit moment absoluut niet gebruiken.

4.3. Thema's/onlusten

Alle kranten vermelden gedurende de gehele ontknopingsfase dat België zich in een crisis bevindt, waarbij de koningskwestie zich vooral heeft ontwikkeld tot een partijenkwestie en zelfs tot een België kwestie. Daarnaast constateert men dat een oplossing van het conflict nog niet in zicht is. *The Times* en de *Daily Telegraph* melden in de tweede periode dat het tijd wordt dat er een oplossing gevonden wordt. Eind juni brak de oorlog in Korea uit. De betrokkenheid van de Engelsen bij dit conflict en de angst voor een dergelijke situatie in West-Europa vereist rust en orde op het continent. Een binnenlands conflict als in België moet tot een oplossing worden gebracht.

In de eerste periode is *Le Monde* het meest pessimistisch: België staat op de rand van een burgeroorlog, de strijd tussen de verschillende partijen loopt uit de hand. Dat wordt door deze krant in de eerst periode reeds geconstateerd. Opmerkelijk. De andere kranten doen dit pas in een later stadium.

De terugkeer van Leopold III en de daarvoor benodigde procedures, het bijeenroepen van een Vergadering der Verenigde Kamers om het Regentschap op te heffen en om een einde te maken aan de onmogelijkheid tot regeren van de koning, staat centraal in alle kranten. Dit is logisch, want daar draait het immers allemaal om bij de ontknoping van de koningskwestie.

De grotere betrokkenheid bij en bekendheid met de koningskwestie van de Fransen blijkt uit het grotere gebruik van deze term. In de Engelse pers bedient alleen de *Daily Telegraph* zich hiervan. Dit is bovendien de Engelse krant waar de meeste artikelen over de koningskwestie verschenen.

Een belangrijk verschil tussen de Franse en de Engelse pers is dat tijdens de eerste periode de Fransen meer aansturen op het ontbinden van het parlement, nieuwe verkiezingen en de mogelijke vorming van een homogene CVP regering. In de Engelse pers krijgen deze thema's dan duidelijk minder aandacht. Zij haalt dan juist meer verzoenende oplossingen van het conflict naar voren. Thema's die hier mee verband houden zijn de kabinetsformatie van Devèze, een troonsafstand ten gunste van prins Boudewijn, de April Boodschap en het Drie Partijen Akkoord.

Hier valt in de Engelse pers een duidelijke onderschatting van het conflict af te lezen. Men vermijdt de lezer een mogelijke radicalisering van het conflict voor te schotelen om hem niet te alarmeren. Daarnaast moet ook worden bedacht dat de Engelsen misschien inzagen dat de positie van Leopold III niet te redden viel, en men een verzoenende oplossing van het conflict zocht, om in ieder geval de monarchie niet op het spel te zetten.

Andere opvallende zaken zijn dat *The Times* de internationale situatie – vooral in de derde periode – tot de belangrijkste thema's rekent (zie hierboven: implicaties door het uitbreken van de oorlog in Korea), en een opvallend rijtje belangrijke thema's van de *Daily Herald*, thema's die achteraf toch van minder belang zijn gebleken. De krant kan in tegenstelling tot de anderen niet als een kwaliteitskrant worden aangeduid. Tijdens de eerste periode (vooral bij het referendum) verschenen de meeste artikelen. Maar de koningskwestie duurt te lang. De aandacht verslapt. Pas bij het uitbreken van de onlusten (sensatie) komt het conflict weer in de schijnwerpers te staan.

Tenslotte moet hier worden gewezen op het feit dat de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog in de berichtgeving zo goed als niet ter sprake komen, een rol van ondergeschikt belang spelen. Alleen in de commentaren, die meer beschouwend van aard zijn, wordt hier nader op ingegaan. Het zijn ook vooral de ingezonden brieven in de

Engelse pers die het verleden van de koning naar boven halen(zie hierboven).

De onlusten krijgen vooral aandacht in de derde periode, na de terugkeer van Leopold III in België. Hiervoor worden zij slechts mondjesmaat in de berichtgeving betrokken. Ook hier valt dus wederom een onderschatting van het conflict, of een bewust niet-ongerust maken van de lezer, af te lezen. Stakingen en anti-leopoldistische manifestaties zijn de onlusten waaraan veruit de meeste aandacht wordt gegeven. Zij worden gevolgd door leopoldistische manifestaties, demonstraties en het stilleggen van het openbaar vervoer. Dit kan worden beschouwd als een waarheidsgetrouwe weergave van de onlusten.

Om de onderschatting van het conflict nog maar eens te illustreren: de kranten gebruiken niet, of heel enkel de termen "burgeroorlog" en/of "revolutie".

De grote aandacht voor het gevaar van federalisme in *Le Monde* (geografische nabijheid van Wallonië) valt op, terwijl vooral *The Times* aandacht schenkt aan alle tegenstellingen (Vlaanderen/Wallonië, Clericaal/anti-clericaal, kapitaal/arbeid en democratie/corporatisme) binnen het conflict. Inderdaad een kwaliteitskrant.

De Vlaams/Waalse tegenstelling binnen het conflict wordt door de kranten onderkent. Vlamingen krijgen meer aandacht dan de Walen in *Le Figaro* (conservatief en enigszins leopoldistisch gezind). Walen krijgen meer aandacht in *Le Monde* (met toch een anti-leopoldistisch standpunt) en in de *Daily Herald* (gericht op sensatie, de onlusten in Wallonië). In *The Times* en de *Daily Telegraph* is dit gelijk. De verschillen in vermelding van beide bevolkingsgroepen zijn echter niet bijzonder groot.

In het algemeen besteden de Fransen meer aandacht aan deze tegenstelling dan de Engelsen. Dit valt te verklaren uit de geografische nabijheid van België voor Frankrijk.

De Franse kranten signaleren dat het conflict de tegenstellingen tussen Vlaanderen en Wallonië worden verscherpt, waarbij *Le Monde* het gevaar van een Waalse afscheiding signaleert. *Le Figaro* stelt dat

juist België met zijn Vlaams/Waalse tegenstellingen een koning nodig heeft die de eenheid van het land symboliseert. Natuurlijk vermelden ook de Engelsen deze tegenstelling, maar in mindere mate wordt hier nader op ingegaan.

In alle kranten komt de tegenstelling clericaal/anti-clericaal aan de orde. Allen vermelden dat deze tegenstelling door de koningskwesitie wordt verscherpt. Daarbij vermeldt men dat Vlaanderen katholiek is, en Wallonië niet. Bovendien valt dit samen met de Vlaams/Waalse tegenstelling. De *Daily Telegraph* stelt dat de scheiding tussen Kerk en Staat op het spel wordt gezet. *Le Monde* zegt dat de kerk een ongeoorloofde druk op de bevolking uitoefent om pro-Leopold te stemmen.

De internationale context krijgt de nodige aandacht in de geanalyseerde krant artikelen: eind juni brak de oorlog in Korea uit. Alle kranten vermelden dat West Europa juist nu rust binnen eigen gelederen nodig heeft. Het Belgische conflict valt op een ongelukkig moment.

Daarbij valt vooral de opmerking in de *Daily Telegraph* op: de koningskwesitie is weliswaar een binnenlands conflict, maar dat loopt nu zo uit de hand, dat men zich zou moeten afvragen of buitenlandse druk hier geoorloofd is.

The Times wijst daarnaast nog op de neutraliteitspolitiek zoals deze door België voor de Tweede Wereldoorlog gevoerd werd. De terugkeer van Leopold III zou de Atlantische gerichtheid van het land doen kunnen ombuigen naar een buitenlands beleid zoals dat tien jaar gelden gevoerd werd. Dat kan men in het tijdperk van de Koude Oorlog en het conflict in Korea absoluut niet gebruiken.

5. NABESCHOUWING: BUITENLANDSE BERICHTGEVING BEÏNVLOED DOOR NATIONALE OPTIEKEN

Frankrijk leeft in de periode van de IVe Republiek. Tijdens de ontknopingsfase van de Belgische koningskwestie zijn partijen uit het politieke midden aan de macht (La Troisième Force). Gaullisten en communisten voeren oppositie.

Op het gebied van de internationale betrekkingen kunnen drie belangrijke deelgebieden worden onderscheiden.

In de eerste plaats is er de angst voor een Sovjet agressie. In 1948 wordt in dit verband het Pact van Brussel ondertekend, samen met de Benelux landen en Groot-Brittannië: een militaire alliantie gericht tegen de Sovjet Unie, met een vergaande bijstandsclausule in geval van een aanval. Dit pact loopt een jaar later uit op de oprichting van de NAVO. De politiek van "La Troisième Force" kent een hoge mate van Atlantische gezindheid, ook al tot uitdrukking gekomen in de acceptatie van het Marshall plan.

Op het gebied van de Europese samenwerking wordt in 1949 de Raad van Europa opgericht, waarvan Frankrijk één van de initiatiefnemers is. Spaak is in 1950 voorzitter van deze organisatie.

Op 9 mei 1950 wordt het Shuman plan gelanceerd, een constructie voor een vergaande samenwerking binnen Europa op het gebied van de kolen en staal industrie, met hierin impliciet verweven de hoop op een spill-over effect: een verdere Europese samenwerking op andere gebieden, met als summum een Verenigde Staten van Europa.

Samenvattend: Frankrijk ontplooit talrijke initiatieven om tot een verdere Europese samenwerking en destijds zelfs tot Atlantische samenwerking te komen op politiek, economisch en militair gebied.

In Engeland vinden eind februari 1950 verkiezingen plaats. Deze worden met de kleinst mogelijke meerderheid door de Labour Party gewonnen, die daarmee haar regeringsmandaat verlengt.

Op internationaal gebied geldt voor Engeland hetzelfde als voor Frankrijk, met deze uitzondering dat het land meer Atlantisch gericht (een "special relationship" met de VS) is en zich bovendien niet aansluit bij de Franse plannen voor een Europese Kolen en Staal

Gemeenschap. Zij is echter wel lid geworden van de Raad van Europa. Het land voelt zich duidelijk minder verbonden met het continent van Europa, is nog altijd een eiland buiten het continent, met een groot Empire en een niet te verwaarlozen Gemenebest constructie wat deze positie "buiten" Europa verklaart.

Wanneer de oorlog in Korea uitbreekt steunt het land de VS door de marine ter beschikking te stellen.

Een vergelijking tussen beide landen laat zien dat toch vanuit nationale optieken over de Belgische koningskwestie wordt geschreven. De sterkere Europese gezindheid van Frankrijk uit zich in een grotere betrokkenheid met het conflict. Hiervoor kan worden gewezen op het hogere aantal artikelen en de grotere bekendheid met de term "koningskwestie" bij de lezers. Ook de grotere aandacht voor Wallonië en het gevaar van een federalisering van België moet hier genoemd worden. De geografische nabijheid van België noopt Frankrijk het conflict nader te bekijken.

In dit verband valt op dat de Engelsen (zelf een Constitutionele Monarchie) meer aandacht besteden aan de positie van het vorstenhuis en toch minder goed uit de voeten kunnen met het verschijnsel van een liberale partij. Bovendien is de positie van het vorstenhuis van dermate belang dat men vooral verzoenende thema's naar voren haalt, zodat de lezer zich niet ongerust maakt over de geliefde monarchie.

Het schrijven over een buitenlandse aangelegenheid, zoals de Belgische koningskwestie, door de Fransen en de Engelsen, moet natuurlijk ook worden bekeken in relatie tot de internationale situatie van dat moment en de positie die een land als België in de wereld innam.

België speelde een vooraanstaande rol in het totstandkomen van de gewijzigde internationale samenwerkingsvormen zoals deze na de Tweede Wereldoorlog ontstonden.²⁶ België kon worden beschouwd

26. VAN EENO, "Van neutraliteit naar Europese integratie", in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, deel 15, Nieuwste Tijd, Haarlem 1985, p. 370-374.

als één van de motors voor het ontwikkelen van vergaande Europese vormen van integratie. Spaak speelde een grote rol bij het Pact van Brussel in 1948, maar ook de plaats van België in de Benelux, de Raad van Europa, het betrokken worden in de plannen voor een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en de oprichting van de NAVO zijn aspecten van de internationale context waarbinnen de ontknoping van de koningskwestie plaatsvond die niet over het hoofd moeten worden gezien. Het internationale beleid werd door het binnenlandse conflict op een laag pitje gezet. De motor van de internationale integratie stond voor de loop van dit conflict buiten spel. Dit werd door de Westerse wereld met argusogen gevolgd: men zag de koningskwestie vanzelfsprekend liever vandaag dan morgen opgelost.

Gérard-Libois en Gotovitch behandelen in hun boek *Léopold III De l'an 40 à l'effacement*²⁷ een ultimatum dat door de Amerikanen in verband met de oorlog in Korea wordt gesteld: Voor 5 augustus 1950 wil men van iedere Europese bondgenoot concreet de aard van bijstand dat het land aan de Amerikanen kan geven, kennen. De regering wordt pas na 1 augustus in kennis gesteld van deze brief en als reactie wordt het budget voor militaire zaken met 5 miljard franc verhoogd.

Maar wat zou er gebeurd zijn als er nog geen oplossing van het conflict gevonden was? Amerika had toch niet anders dan een verzoenende oplossing van het conflict kunnen voorstaan, om de nodige steun voor de oorlog in Korea te kunnen verkrijgen. Tot een daadwerkelijke interventie van de Amerikanen in de Belgische koningskwestie is het echter niet gekomen. De zaak werd als een binnenlandse aangelegenheid beschouwd. Maar hier is vooral van belang dat binnenlandse en buitenlandse veiligheid als essentieel werden beschouwd, gezien de internationale toestand. In Amerika werd de beslissing van de koning tot troonsafstand dan ook met vreugde begroet.

Ook de geanalyseerde Franse en Engelse artikelen beschouwen de koningskwestie als een binnenlandse aangelegenheid. Alleen de *Daily*

27. GÉRARD-LIBOIS, J., et GOTOVITCH, J., *Léopold III De l'an 40 à l'effacement*, Brussel 1991, p. 280-281.

Telegraph vraagt zich op een gegeven moment af of buitenlandse druk in het conflict geoorloofd zou zijn. Verder gaat men niet. Welk standpunt de kranten zouden hebben ingenomen als het conflict verder uit de hand zou zijn gelopen blijft natuurlijk de grote vraag. Maar ook hier moet worden bedacht dat het aannemelijk is dat de Belgische passiviteit ten aanzien van de oorlog in Korea vanwege een binnenlands conflict reacties zou hebben teweeg gebracht die verder zouden zijn gegaan dan tot nu toe het geval was geweest.

6. TOT SLOT

De conclusie van dit onderzoek kan luiden dat de informatie die de kranten aan hun lezers geven veelal zeker zoveel zegt over het uitgangspunt van de redactie als over het onderwerp waarover geschreven wordt. Qua informatie voegen de kranten weinig toe aan wat later de geschiedschrijvers hebben kunnen meedelen.

Het onderzoek laat dus vooral het volgende zien: waarom er geschreven werd zoals dit geschiedde en welke belangen daarbij meespeelden.

De kranten hebben consequent vermeden de koningskwesitie bij de lezers af te schilderen als het verreikende conflict dat het zou bewijzen te zijn. Hierbij kan worden gewezen op het minder betrekken van het anti-leopoldistische blok in de berichtgeving – en het afschuiven van de onlusten op de communisten, het meer aandacht schenken aan zgn. “verzoenende thema’s” en het mondjesmaat vermelden van de onlusten die plaatsvonden. Pas als het conflict uit de hand loopt wordt hier echt aandacht aan geschonken.

Daarnaast moet ook het verzwijgen van de verdeeldheid binnen de katholieke partijen worden genoemd. De socialisten mochten in hun verzet tegen de koning niet te veel geloofwaardigheid krijgen. Ook hier werd wederom vermeden de vorming van twee gelijkwaardige blokken te signaleren. De liberalen blijven volgens de kranten onderling verdeeld. OK, maar het grootste gedeelte sloot zich echter wel aan bij de anti-leopoldisten in hun verzet.

Tenslotte moet in dit verband worden gewezen op het vermijden of weinig gebruiken van de termen “burgeroorlog” en “revolutie” door de kranten.

Onderschatting van het conflict is dus de rode draad die door de analyse loopt. De kranten vermijden de lezer in de tijd van de Koude Oorlog, wanneer ook nog de oorlog in Korea uitbreekt, de ontknopingsfase van de Belgische koningskwesitie voor te schotelen zoals zij werkelijk is. De lezer wordt zoet gehouden: “Heureusement les Belges sont sages”.

Heureusement les Belges sont sages

PAR
EDWIN UDDING

Résumé

A l'aide d'une analyse de contenu la presse française (*Le Monde* et *Le Figaro*) et anglaise (*The Times*, *Daily Telegraph* et *Daily Herald*) ont été analysées afin de rechercher leurs attitudes à l'égard du règlement de la question royale belge en 1950. La recherche comprenait les catégories suivantes: les acteurs, les thèmes, les perturbations, les entités géographiques, les résumés et les sources d'information. De plus, les contenus (phrases complètes) des éditoriaux et des lettres aux éditeurs ont été analysées de façon à découvrir les opinions exprimées.

Les résultats révèlent que la presse française s'intéressait plus à la crise belge que l'anglaise. Un plus grand nombre d'articles est décelable. La raison se trouve dans la localisation géographique proche de la Belgique et dans l'orientation plus européenne des Français. Toutefois, on retrouve une sous-estimation certaine du conflit dans les deux pays. La presse étrangère ne décrivait pas la question royale à ses lecteurs comme la crise potentiellement explosive qu'elle était en réalité. Ceci peut être illustré par l'accent mis sur des solutions plus pacifiques au conflit, tel le message d'avril du roi et la tentative de Devèze de trouver une solution nationale. En plus, moins d'attention fut donnée aux anti-léopoldistes qu'aux léopoldistes (le fait qu'ils étaient divisés intérieurement est très peu ou n'est pas mentionné), de sorte que moins de crédit fut octroyé aux points de vue anti-léopoldistes. Enfin, il faut remarquer que des termes tels que guerre civile ou révolution furent évités.

La recherche démontre également que l'information concernant une question étrangère est fortement influencée par les options nationales. La presse anglaise attachait beaucoup plus d'importance au rôle de la famille royale dans le conflit et à la monarchie en général, ceci vu son grand attachement à sa propre monarchie. À l'opposé, elle sous-estima le rôle des libéraux, car les anglais n'ont pas de parti libéral fort dans leur propre parlement.

La crise belge de 1950 se déroula dans un monde vivant à l'ère de la guerre froide (la guerre de Corée éclata au mois de juin de cette année-là). En même temps, des efforts furent faits de façon à lancer l'intégration de l'Europe (au mois de mai le plan Schuman fut présenté). La Belgique, un des moteurs de l'intégration européenne, membre de l'Otan, n'était pas en mesure de remplir ses engagements internationaux tant que la crise intérieure continuait. Malgré que le conflit fut considéré comme étant interne, les alliés signifiaient clairement que, dans une période pareille, l'Europe avait besoin de stabilité à l'intérieur de ses frontières. On peut se demander quelle aurait été leur attitude si la crise n'avait pas été résolue début août et si les grèves et les émeutes avaient empiré; la question n'aurait plus été considérée comme une affaire intérieure. Les alliés voulaient que la crise soit résolue aussi tôt que possible.

Mais ce qui est le plus important, c'est que les lecteurs ne doivent pas se faire de soucis: "Heureusement les Belges sont sages".

Heureusement les Belges sont sages

BY

EDWIN UDDING

Summary

With the help of a content-analysis, the French (*Le Monde* and *Le Figaro*) and the English (*The Times*, *Daily Telegraph* and *Daily Herald*) press have been analyzed, in order to reveal their attitudes towards the settling of the Belgian Royal Question in 1950. The research included the following categories: Actors, Themes, Disturbances, Geographic Entities, Abstracts and Sources of information. Furthermore, the contents (complete sentences) of the editorials and letters to the editors have been analyzed in order to point out opinions expressed in them.

The outcome reveals a stronger concern of the French press with regard to the Belgian crisis. Here, more articles appeared. The reason being the geographical closeness of Belgium and the more European orientation of the French. However, a distinct underestimation of the conflict can be found in both countries. The foreign press did not picture the Royal Question to its readers as the potentially explosive crisis that it was. This can be illustrated by the emphasise on more pacifying solutions to the conflict, like the April-message of the king and the attempt to find a national solution of Devèze. Moreover, less attention is given to the anti-leopoldists as compared to the leopoldists (the fact that they were internally divided is hardly or never mentioned), thus giving less credit to the anti-leopoldists' points of view. Finally it should be noted that terms like civil war or revolution are avoided.

The research also demonstrates that reporting about a foreign matter is strongly influenced by national options. The English press pays

much more attention the role of the royal family in the conflict and to the monarchy in general, due to the strong attachment to their own monarchy. By contrast, they underestimate the role of the liberals, as they do not have a strong liberal party in their own parliament.

The Belgian crisis in 1950 took place in a world living in the era of the Cold War (in June of that year the Korean war broke out). At the same time, efforts were being made to launch the integration of Europe (in May the Shumann plan was presented). Belgium, one of the motors behind European integration, and a member of NATO, was not able to keep its international obligations as long as the internal crisis continued. Although the conflict was regarded as an internal one, the allies made it sufficiently clear that at a time like this Europe needed stability within its borders. One wonders what their attitude would have been if the crisis had not been solved at the beginning of August and if the strikes and riots had worsened; the matter might no longer have been regarded as an internal affair. The allies wanted the crisis to be solved as soon as possible.

But most important, the readers should not worry: “Heureusement les Belges sont sages”.

Bijlage 1: Actoren

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
Anti-leopold.	2.3(16)	2.2(13)	2.9(11.5)	2.5(14.5)
Arbeiders		1.5(20)	1.8(19)	1.5(20)
Astrid				
Belgen	2.9(13)	3.4(9.5)	3.4(10)	3.1(11)
Boudewijn	2.7(14)	1.8(15.5)	4.7(7)	3.1(11)
Buset		1.5(20)	1.8(19)	
C.de Wiart				
Chr.vakbonden				
Communisten		2.8(11)	2.9(11.5)	1.9(17.5)
Devèze	3.4(11)			1.9(17.5)
DeVleesch.				
DrieGrPolPart	2.6(15)	1.8(15.5)		2.1(16)
Duvieusart		5.5(5)	6.3(2)	3.3(8)
Eyskens	3.8(9.5)	1.8(15.5)		2.5(14.5)
Karel	3.8(9.5)	4.9(6)		3.1(13)
Kath.Partijen	7.5(2)	6.5(4)	5.4(5)	6.6(2)
Leger				
Leopold III	9.5(1)	10.2(1)	5.6(3.5)	8.5(1)
Leopoldisten	4.5(7)	2.5(12)	4.5(8)	4.1(7)
Liberalen	6.8(3)	3.4(9.5)	4.0(9)	5.2(6)
Min.v.Staat				
Parlement	5.3(4)	6.8(3)	5.6(3.5)	5.7(3)
Pierlot				
Pirenne	1.8(17)	1.5(20)		
Politie			2.2(16)	
Regering	4.8(5)	4.0(8)	7.2(1)	5.3(5)
Réthy(Pr.)				
Socialisten	4.6(6)	8.0(2)	5.2(6)	5.5(4)
Soc.vakbond		1.5(20)	1.8(19)	
Spaak	3.1(12)	4.3(7)	2.7(13.5)	3.3(9)
Vakbonden				
V.Cauwelaert				
V.Zeeland	4.4(8)		2.5(15)	3.1(11)
Verz.Bew.				
Vlamingen			2.7(13.5)	1.5(20)
Voorz. VK	1.4(16.5)			
Walen	1.4(16.5)	1.8(15.5)	2.0(17)	1.7(19)

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
Anti-leopod.	2.6(13.5)	3.8(10.0)	3.1(10.5)	3.0(13.5)
Arbeiders			2.2(15)	1.8(17)
Astrid				
Belgen	2.4(15)	4.2(7)	3.1(10.5)	3.0(13.5)
Boudewijn	3.0(11.5)	2.3(14)	6.0(4.5)	3.8(7)
Buset			1.6(19)	
C.de Wiart				
Chr. Vakbonden				
Communisten	2.6(13.5)	4.7(8)	4.1(8)	3.5(8)
Devèze	2.2(16)			
DeVleesch.				
DrieGrPolPart			1.6(19)	
Duvieusart		5.6(5.5)	5.0(7)	3.2(11.5)
Eyskens	5.0(6.5)	2.8(11.5)		3.2(11.5)
Karel	3.6(10)	2.8(11.5)	1.6(19)	2.8(15)
Kath.Partijen	8.3(2)	8.5(3.5)	6.0(4.5)	7.6(2)
Leger				
Leopold III	9.3(1)	11.3(1)	9.4(1)	9.7(1)
Leopoldisten	4.0(7)	2.3(14)	3.1(10.5)	3.4(9.5)
Liberalen	8.1(3)	5.2(7)	3.1(10.5)	5.9(4.5)
Min.v.Staat				
Parlement	4.6(8)	9.4(2)	5.6(6)	5.9(4.5)
Pierlot				
Pirene				
Politie			1.6(19)	
Regering	5.0(6.5)	5.6(5.5)	6.9(2.5)	5.7(6)
Réthy(Pr.)				
Socialisten	7.3(4)	8.5(3.5)	6.9(2.5)	7.4(3)
Soc. Vakbond			2.5(13.5)	1.6(18)
Spaak	3.0(11.5)		1.6(19)	2.3(16)
Vakbonden				
V.Cauwelaert				
V.Zeeland	5.6(5)			3.4(9.5)
Verz.Bew.				
Vlamingen			2.5(13.5)	1.4(19)
Voorz. VK				
Walen		2.3(14)	1.9(16)	1.3(20)

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
Anti-Leopold.				1.4(18)
Arbeiders			2.2(14)	
Astrid				
Belgen	3.2(8.5)	3.1(10)	2.7(10.5)	3.0(9)
Boudewijn	2.9(10)	5.7(4)	7.6(3)	5.2(7)
Buset				
C.de Wiart				
Chr. Vakbonden			2.2(14)	
Communisten		2.6(12)	1.8(17)	1.4(18)
Devèze	2.5(11)			
DeVleesch.				
DrieGrPolPart	2.2(14.5)		2.7(10.5)	2.0(12.5)
Duvieusart		4.6(7)	6.7(4.5)	3.4(8)
Eyskens	4.3(7)			2.0(12.5)
Karel	3.2(8.5)	4.1(8.5)		2.7(10)
Kath.Partijen	7.2(4)	5.2(5.5)	6.3(6)	6.3(4)
leger				
Leopold III	10.8(1)	12.9(1)	9.8(1)	11.0(1)
Leopoldisten			2.7(10.5)	2.0(12.5)
Liberalen	8.2(3)	4.5(8)	3.6(8)	5.6(6)
Min.v.Staat			1.8(17)	
Parlement	6.1(5)	8.2(2)	5.8(7)	6.6(3)
Pierlot				
Pirene	2.2(14.5)	2.1(15)		1.6(16.5)
Politie				
Regering	8.6(2)	5.2(5.5)	8.5(2)	7.6(2)
Réthy(Pr.)				
Socialisten	5.7(6)	6.2(3)	6.7(4.5)	6.2(5)
Soc. Vakbond			2.7(10.5)	1.4(18)
Spaak		2.1(15)	2.2(14)	2.0(12.5)
Vakbonden				
V.Cauwelaert			1.8(17)	
V.Zeeland	2.2(14.5)			1.6(16.5)
Verz.Bew.		2.6(12)		
Vlamingen				
Voorz. VK	2.5(11.5)			
Walen				

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
Anti-leopold.		1.7(15)	3.2(10)	2.3(16)
Arbeiders				
Astrid				
Belgen	2.4(15.5)	2.8(11.5)	2.8(11.5)	2.6(13)
Boudewijn	2.8(12)	4.5(9.5)	6.7(2)	4.3(7)
Buset				
C.de Wiart			1.4(17.5)	
Chr. Vakbonen				
Communisten		5.1(7.5)	2.5(13.5)	2.5(14)
Devèze	2.6(13.5)			
DeVleesch.			2.5(13.5)	
DrieGrPolPart	3.2(10)			1.9(17)
Duvieusart		5.6(6)	3.5(9)	2.4(15)
Eyskens	3.9(8)	2.8(11.5)		2.7(12)
Karel	5.2(6)	4.5(9.5)		3.8(8)
Kath.Partijen	7.8(1)	7.3(3.5)	4.2(7)	6.6(2)
Leger				
Leopold III	7.3(2)	10.7(1)	11.3(1)	9.2(1)
Leopoldisten	3.2(10.5)	1.7(15)	3.9(8)	3.1(10.5)
Liberalen	6.5(3)	6.2(5)	1.8(15.5)	5.0(6)
Min.v.Staat				
Parlement	3.7(9)	8.4(2)	5.6(4.5)	5.2(5)
Pierlot			1.8(15.5)	
Pirenne	2.6(13.5)		1.4(17.5)	1.8(18)
Politie				
Regering	5.4(5)	5.1(7.5)	5.3(6)	5.3(4)
Réthy(Pr.)				
Socialisten	6.0(4)	7.3(3.5)	5.6(4.5)	6.2(3)
Soc. Vakbonden	2.2(18)			
Spaak	2.4(15.5)		6.3(3)	3.3(9)
Vakbonden				
V.Cauwelaert		1.7(15)		
V.Zeeland	4.1(7)		2.8(11.5)	3.1(10.5)
Verz.Bew.				
Vlamingen				
Voorz. VK				
Walen				

<i>Daily Herald</i>	A	B	C	Tot
Anti-Lepold.	4.8(6)	4.3(8)	3.9(9.5)	4.4(6)
Arbeiders	3.0(12)		3.1(12.5)	2.6(10)
Astrid	1.8(17)			
Belgen	1.8(17)			1.5(19)
Boudewijn	2.4(14)		7.0(3)	4.1(7.5)
Buset				
C.deWiart				
Chr. Vakbonden				
Communisten			3.1(12.5)	2.0(14.5)
Devèze				
DeVleesch.				
DrieGrPolPart			2.3(14.5)	1.5(19)
Duvieusart			4.7(6.5)	2.0(14.5)
Eyskens	4.8(6)			2.4(12)
Karel	4.2(8.5)			2.4(12)
Kath.Partijen	6.0(4)	11.1(2.5)	5.5(5)	6.5(4)
Leger			3.9(9.5)	1.8(16.5)
Leopold III	11.3(1)	15.9(1)	10.9(1)	11.8(1)
Leopoldisten	3.6(10)	4.3(8)	4.7(6.5)	4.1(7.5)
Liberalen	4.2(8.5)	4.3(8)	2.3(14.5)	3.5(9)
Min.v.Staat				
Parlement	4.8(6)	11.1(2.5)	3.9(9.5)	5.3(5)
Pierlot				
Pirennne				
Politie		4.3(8)	3.9(9.5)	2.4(12)
Regering	7.1(2)	6.8(5)	7.0(3)	7.1(2.5)
Réthy(Pr.)	1.8(17)			
Socialisten	6.5(3)	9.1(4)	7.0(3)	7.1(2.5)
Soc. Vakbonden				
Spaak		4.3(8)		1.8(16.5)
Vakbonden	1.8(17)			
V.Cauwelaert				
V.Zeeland	3.0(12)			1.5(19)
Ver.Bew.				
Vlamingen				
Voorz.VK				
Walen				

Bijlage 2: Thema's

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
Koningskwesitie	13.4(1)	11.3(3)	11.8(3.5)	12.6(3)
Terugkeer Leopold III	8.3(4)	25.5(1)	23.7(1)	15.1(1)
Oph.Regentschap/Onmogelijkh.regeren LIII				
Verg. Verenigde Kamers	12.2(3)	18.9(2)	6.6(5.5)	12.8(2)
Troonsafst.tgv.B-wijn	4.3(9.5)	5.7(5.5)	17.1(2)	6.9(5)
Referendum	13.0(2)			8.5(4)
Koninklijke Brief				
Kab.form. Byskens				
Kab.form. Devèze	5.5(7)			3.2(9)
Kab.form. VanZeeland	7.1(5.5)			4.4(7)
April Boodschap	4.3(9.5)			3.9(8)
Drie Partijen Akkoord				
Ontbinden Parlement	4.7(8)			
Verkiezingen		5.7(5.5)		3.0(10)
Homo CVP-regering	7.1(5.5)	8.5(4)		6.4(6)
Hulde a/d regent				
Inhuldg. B-wijn			6.6(5.5)	
Nieuwe reg. aug'50			11.8(3.5)	
Int.Situatie				
Krijgsgevangenschap				
Huwelijk L.Baels				
Const.breuk K/reg.				

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
Koningskwesitie	22.0(1)	14.0(4)	16.0(2)	18.6(1)
Terugkeer Leopold III		20.9(1.5)	12.0(4)	9.9(3)
Oph.Regentschap/Onmogelijkh.regeren LIII		17.4(3)		5.1(6)
Verg. Verenigde Kamers	11.6(3)	20.9(1.5)		12.0(2)
Troonsafst.tgv.B-wijn			22.7(1)	6.6(5)
Referendum	12.4(2)		4.0(6.5)	7.8(4)
Koninklijke Brief	5.2(7.5)			
Kab.form. Eyskens				
Kab.form. Devèze	5.2(7.5)			
Kab.form. VanZeeland	5.8(5.5)			
April Boodschap	4.0(9)		4.0(6.5)	3.9(8.5)
Drie Partijen Akk.				
Ontbinden Parlement	6.4(4)			3.9(8.5)
Verkiezingen		7.0(5)		
Homo CVP-regering	5.8(5.5)			4.8(7)
Hulde a/d regent				
Inhuldg. B-wijn			14.6(3)	3.3(10)
Nieuwe reg aug'50			6.7(5)	
Krijgsgevangenschap				
Huwelijk L.Baels				
Const.breuk K/reg.				

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
Koningskwesitie	8.8(3.5)	6.3(5.5)	7.0(6.5)	7.3(5)
Terugkeer Leopold III		17.7(1.5)	19.3(1)	12.4(2)
Oph.Regentschap/Onmogelijkh.regeren LIII		15.6(3)		7.7(4)
Verg. Verenigde Kamers	10.0(2)	17.7(1.5)	8.8(3.5)	12.9(1)
Troonsafst.tgv.B-wijn	6.3(6.5)		14.0(2)	6.4(6.5)
Referendum	20.0(1)	6.3(5.5)		10.3(3)
Koninklijke Brief	7.5(5)			
Kab.form. Eyskens				
Kab.form. Devèze	8.8(3.5)			3.0(10)
Kab.form. VanZeeland				
April Boedschap	5.0(9)	8.3(4)		6.4(6.5)
Drie Partijen Akk.	5.0(9)			3.0(10)
Ontbinden Parlement	6.3(6.5)			3.0(10)
Verkiezingen	5.0(9)	5.2(7)		4.3(8)
Homo CVP-regering				
Hulde a/d regent			7.0(6.5)	
Inhuldg. B-wijn			8.8(3.5)	
Nieuwe reg aug'50			7.0(6.5)	
Krijgsgevangenschap				
Huwelijk L.Baels				
Const.breuk K/reg.				

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
Koningskwesie	12.8(2.5)	6.7(7.5)		8.7(3)
Terugkeer Leopold III		18.6(1)	20.7(1)	11.9(2)
Oph.Regentschap/Onmogelijkh.regeren LIII		16.0(3)		5.4(6)
Verg. Verenigde Kamers	13.8(1)	17.3(2)	6.9(5.5)	13.2(1)
Troonsafst.tgv.B-wijn	3.7(10)		12.1(3)	5.0(7)
Referendum	12.8(2.5)	6.7(7.5)		7.9(4)
Koninklijke Brief	3.7(10)			
Kab.form. Eyskens	3.7(10)			
Kab.form. Devèze	5.5(6.5)			
Kab.form. VanZeeland	9.3(4)			4.1(9)
April Boodschap	6.4(5)	6.7(7.5)		5.8(5)
Drie Partijen Akk.	4.6(8)			
Ontbinden Parlement				
Verkiezingen		9.3(4)		3.7(10)
Homo CVP-regering	5.5(6.5)	8.0(5)		5.0(7)
Hulde a/d regent		6.7(7.5)		
Inhuldg. B-wijn			15.5(2)	3.7(10)
Nieuwe reg aug '50			6.9(5.5)	
Krijgsgevangenschap			10.3(4)	
Huwelijk L.Baels				
Const.breuk K/reg.				

<i>Daily Herald</i>	A	B	C	Tot
Koningskwestie	5.1(9)			
Terugkeer Leopold III		30.7(1)	23.5(2)	11.6(3)
Oph.Regentschap/Onmogelijkh.regeren LIII		23.1(2)		
Verg. Verenigde Kamers	5.1(9)	15.4(3)		7.2(4)
Troonsafst.tgv.B-wijn	5.1(9)		41.2(1)	13.0(2)
Referendum	23.1(1)			14.5(1)
Koninklijke Brief	7.7(3.5)			4.3(7)
Kab.form. Eyskens	7.7(3.5)			4.3(7)
Kab.form. Devèze	5.1(9)			
Kab.form. VanZeeland	7.7(3.5)			4.3(7)
April Boodschap	5.1(9)			4.3(7)
Drie Partijen Akk.	5.1(9)			
Ontbinden Parlement				
Verkiezingen				
Homo CVP-regering		15.4(3)		
Hulde a/d regent				
Inhuldg. B-wijn				
Nieuwe reg aug'50				
Krijgsgevangenschap				
Huwelijk L.Baels	7.7(3.5)			4.3(7)
Const.breuk K/reg.	5.1(9)			

Bijlage 3: Onlusten

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
Anti-leop.manf.	30.0(1)	23.5(2)	13.7(1)	18.1(1)
Arrestaties			3.8(11)	3.4(9.5)
Bommen			4.6(8.5)	3.4(9.5)
Brede particip.			5.3(6.5)	3.4(9.5)
Burgeroorlog			4.6(8.5)	3.9(7)
Demonstraties			7.6(5)	6.8(5)
Doden				
Federalisme	22.5(3)	8.8(5)	5.3(6.5)	9.3(3)
Geweldd.act.vrmn				
Gewonden				
Leopoldist.manif.		11.8(3.5)	8.4(3.5)	7.8(4)
Mars op Brussel			3.8(11)	
Radc.act.vormen				
Rellen			3.8(11)	3.4(9.5)
Sabotage				
Sluiten winkels				
Stakingen	27.5(2)	26.5(1)	11.5(2)	17.1(2)
Stilleg.Opb.Verv			8.4(3.5)	5.9(6)
Terug Bl.leger Dl				
Tgst Cler/A-Cler		11.8(3.5)		
Tgst Kapt/Arbeid				
Tgst Democr/Corp.				

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
Anti-leop.manf.	18.2(2)	36.4(1)	10.3(2.5)	17.7(2)
Arrestaties				
Bommen				
Brede particip.				
Burgeroorlog				
Demonstraties	9.1(3.5)	12.1(3)	4.6(9)	7.3(3.5)
Doden			8.0(4)	4.3(7)
Federalisme	9.1(3.5)		4.6(9)	6.1(5)
Geweldd.act.vmn				
Gewonden				
Leopoldist.manif.			11.5(1)	7.3(3.5)
Mars op Brussel			4.6(9)	
Radc.act.vomen			5.7(5.5)	4.3(7)
Rellen				
Sabotage			4.6(9)	3.0(10)
Sluiten winkels				
Stakingen	38.6(1)	27.3(2)	10.3(2.5)	21.3(1)
Stilleg.Opb.Verv			5.7(5.5)	4.9(6)
Terug Bl.leger Dl				
Tgst Cler/A-Cler				
Tgst Kapt/Arbeid			4.6(9)	3.7(9)
Tgst Democr/Corp.				

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
Anti-leop.manf.		27.3(1)	9.8(1.5)	13.1(2)
Arrestaties				
Bommen			8.7(3.5)	6.6(4.5)
Brede partcip.			4.3(9.5)	3.3(12.5)
Burgeroorlog			4.3(9.5)	3.3(12.5)
Demonstraties		13.6(4)	6.5(6)	7.4(3)
Doden				
Federalisme		18.2(2.5)		4.9(7.5)
Geweldd.act.vrmn				
Gewonden				
Leopoldist.manif.			8.7(3.5)	6.6(4.5)
Mars op Brussel			6.5(6)	4.9(7.5)
Radc.act.vormen			4.3(9.5)	3.3(12.5)
Rellen			4.3(9.5)	4.1(9.5)
Sabotage			5.4(7)	4.1(9.5)
Sluiten winkels				
Stakingen	50.0(1)	18.2(2.5)	9.8(1.5)	13.9(1)
Stilleg.Opb.Verv			6.5(6)	5.7(6)
Terug Bl.leger Dl				
Tgst Cler/A-Cler		9.1(5.5)		
Tgst Kapt/Arbeid		9.1(5.5)		3.3(12.5)
Tgst Democr/Corp.				

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
Anti-leop.manf.	18.9(2)	50.0(1)	12.4(1)	16.9(1)
Arrestaties				3.2(12)
Bommen			7.6(4)	5.2(5.5)
Brede particip.				
Burgeroorlog				
Demonstraties	10.8(4)		8.6(3)	9.7(3)
Doden			4.8(9.5)	3.2(12)
Federalisme	16.2(3)			5.2(5.5)
Geweldd.act.vrnm			4.8(9.5)	3.2(12)
Gewonden				3.2(12)
Leopoldist.manif.	8.1(5)		6.7(5)	6.5(4)
Mars op Brussel			4.8(9.5)	3.2(12)
Radc.act.vormen				
Rellen			4.8(9.5)	4.5(7)
Sabotage			5.7(6.5)	3.9(8.5)
Sluiten winkels				
Stakingen	24.3(1)	25.0(2)	10.5(2)	14.9(2)
Stilleg.Opb.Verv			5.7(6.5)	3.9(8.5)
Terug Bl.leger Dl				
Tgst Cler/A-Cler				
Tgst Kapt/Arbeid				
Tgst Democr/Corp.				

<i>Daily Herald</i>	A	B	C	Tot
Anti-leop.manf.	20.8(2)		10.9(1.5)	13.2(2)
Arrestaties				
Bommen			6.3(5)	4.4(7)
Brede particip.			4.7(9)	3.3(11.5)
Burgeroorlog			6.3(5)	4.4(7)
Demonstraties	8.3(5)	67.0(1)	3.1(13.5)	6.6(4)
Doden			4.7(9)	3.3(11.5)
Federalisme	8.3(5)			3.3(11.5)
Geweldd.act.vrmn				
Gewonden			4.7(9)	3.3(11.5)
Leopoldist.manif.	12.5(3)		7.8(3)	8.8(3)
Mars op Brussel			4.7(9)	3.3(11.5)
Radc.act.vormen				
Rellen	8.3(5)		4.7(9)	5.5(5)
Sabotage			3.1(13.5)	
Sluiten winkels			3.1(13.5)	
Stakingen	29.2(1)	33.0(2)	10.9(1.5)	16.5(1)
Stilleg.Opb.Verv			6.3(5)	4.4(7)
Terug Bl.leger Dl			3.1(13.5)	
Tgst Cler/A-Cler				
Tgst Kapt/Arbeid				
Tgst Democr/Corp.				

Bijlage 4: Geografische Entiteiten

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
Antwerpen			3.9(7)	
België	23.4(2)	31.1(1)	18.2(2)	23.4(2)
Borinage			3.2(9)	
Brussel	27.4(1)	26.4(2)	22.7(1)	25.6(1)
Charleroi		3.8(6)	3.2(9)	3.7(7)
Gent		3.8(6)		
Laken			8.4(4)	3.5(8)
Luik	4.6(5)		11.0(3)	6.1(4)
Namen			3.2(9)	
Prégny	15.2(3)	3.8(6)	3.2(9)	8.5(3)
Rome		3.8(6)		
Vlaanderen		4.7(4)	4.5(6)	3.9(6)
Waals Brabant				
Wallonië	5.1(4)	6.6(3)	5.2(5)	5.5(5)

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
Antwerpen				
België	28.2(2)	23.6(2)	17.1(2)	24.1(2)
Borinage				
Brussel	31.9(1)	36.1(1)	29.6(1)	32.1(1)
Charleroi			4.8(5)	
Gent				
Laken		4.2(6)	13.8(3)	5.3(4)
Luik		4.2(6)	8.6(4)	5.0(5)
Namen				
Prégny	12.9(3)	5.6(4)		8.2(3)
Rome				
Vlaanderen		4.2(6)	3.8(6)	2.9(7)
Waals Brabant				
Wallonië	4.3(4)	7.0(3)	3.8(6)	4.7(6)

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
Antwerpen			5.2(6)	
België	26.8(1.5)	28.1(2)	17.5(2)	23.8(2)
Borinage				
Brussel	26.8(1.5)	31.0(1)	21.6(1)	26.0(1)
Charleroi			6.2(5)	
Gent				
Laken			12.4(3)	5.7(5)
Luik			8.2(4)	
Namen				
Prégny	14.4(3)	7.0(4)		7.9(3)
Rome				
Vlaanderen	6.2(5)	5.6(5)	5.2(6)	5.7(5)
Waals Brabant				
Wallonië	9.3(4)	8.5(3)		6.4(4)

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
Antwerpen				
België	24.8(2)	26.5(2)	19.6(2)	23.3(2)
Borinage				
Brussel	28.7(1)	30.6(1)	26.8(1)	28.4(1)
Charleroi			5.2(5)	
Gent				
Laken			12.4(3)	5.1(6)
Luik			9.3(4)	5.5(5)
Namen				
Prégny	16.3(3)	14.3(3)		10.9(3)
Rome				
Vlaanderen	6.2(5)	4.1(5)		4.4(7)
Waals Brabant			4.1(6)	
Wallonië	8.5(4)	6.1(4)		6.2(4)

<i>Daily Herald</i>	A	B	C	Tot
Antwerpen	5.7(5)			3.4(7)
België	15.1(3)		16.0(2)	14.7(2)
Borinage			6.0(5)	
Brussel	28.4(1)	53.8(1)	30.0(1)	35.5(1)
Charleroi				
Gent				
Laken		25.1(2)	12.0(3)	9.5(3)
Luik			8.0(4)	5.2(5)
Namen				
Prégny	17.0(2)			9.5(3)
Rome				
Vlaanderen	5.7(5)			3.4(7)
Waals Brabant			6.0(5)	
Wallonië	5.7(5)			4.3(6)

Bijlage 5: Abstracten

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
Constitutie	28.0(2)	33.3(2)	23.8(2)	27.3(2)
Democratie	14.0(4)	11.1(3)	11.9(4)	12.7(4)
Eenh/Verz.	30.0(1)	50.0(1)	38.1(1)	36.4(1)
Monarchie	22.0(3)	5.6(4)	16.7(3)	17.3(3)
Orde			2.4(6)	0.9(6)
Republiek	6.0(5)		7.1(5)	5.5(5)

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
Constitutie	20.0(3)		29.6(2)	23.6(3)
Democratie			11.1(4)	12.8(4)
Eenh/Verz.	32.0(1)		33.3(1)	32.1(1)
Monarchie	26.0(2)	100.0(1)	22.2(3)	25.6(2)
Orde	4.0(4)			2.6(6)
Republiek	4.0(5)		3.7(5)	3.8(5)

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
Constitutie	44.4(1)	36.4(1)	14.3(4)	30.0(2)
Democratie			9.5(5)	4.0(5)
Eenh/Verz.	38.9(2)	27.3(2)	33.3(1)	34.0(1)
Monarchie	16.7(3)	27.3(2)	19.0(2)	20.0(3)
Orde			19.0(2)	8.0(4)
Republiek		9.1(4)	4.8(6)	4.0(5)

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
Constitutie	42.9(1)	40.0(1)	31.3(1)	38.1(1)
Democratie	9.5(4)		12.5(4)	9.5(4)
Eenh/Verz.	9.5(4)	20.0(3)	31.3(1)	19.0(3)
Monarchie	23.8(2)	40.0(1)	25.0(3)	26.2(2)
Orde	14.3(3)			7.1(5)
Republiek				

Bijlage 6: Bronnen

<i>Le Monde</i>	A	B	C	Tot
A.F.P.				
Commentaar	8.3(3)		7.1(3)	7.3(3)
Correspondent		7.9(3)		4.3(4)
Ingez.Brief				
Niet Vermeld	32.1(2)	42.1(1)	26.2(2)	32.9(2)
Reuter				
Spec.Verslggvr.	38.0(1)	31.6(2)	47.6(1)	39.0(1)
U.P.				

<i>Le Figaro</i>	A	B	C	Tot
A.F.P.		15.6(2)	15.8(2)	9.8(2)
Commentaar				
Correspondent				
Ingez.Brief				
Niet Vermeld		15.6(2)		5.7(5)
Reuter			7.9(3)	6.5(4)
Spec.Verslggvr.	83.0(1)	43.8(1)	50.0(1)	62.6(1)
U.P.			7.9(3)	7.3(3)

<i>The Times</i>	A	B	C	Tot
A.F.P.				
Commentaar				8.7(2)
Correspondent	75.0(1)	79.3(1)	70.1(1)	75.0(1)
Ingez.Brief				
Niet Vermeld				
Reuter			16.1(2)	6.5(3)
Spec.Verslggvr.				
U.P.				

<i>Daily Telegraph</i>	A	B	C	Tot
A.F.P.				
Commentaar		13.0(3)	7.7(4)	9.5(3)
Correspondent	32.6(2)	30.4(2)	7.7(4)	22.9(2)
Ingez.Brief			25.6(2)	9.5(3)
Niet Vermeld				
Reuter			10.3(3)	
Spec.Verslggvr.	51.2(1)	43.5(1)	33.3(1)	42.9(1)
U.P.				

<i>Daily Herald</i>	A	B	C	Tot
A.F.P.				
Commentaar				
Correspondent				
Ingez.Brief				
Niet Vermeld		42.9(2)		14.3(2)
Reuter				
Spec.Verslggvr.	89.5(1)	57.1(1)	87.5(1)	83.3(1)
U.P.				

Stellingen (Totaal)

Le Monde

- (6) De koningskwestie is een België kwestie.
- (2) België bevindt zich in een crisis, een oplossing is nog ver weg.
- (50) De liberalen zijn onderling verdeeld.
- (93) West Europa heeft rust nodig binnen eigen gelederen.
- (27) De katholieken vormen een leopoldistisch blok.
- (18) De koning kan zijn taak, zoals deze uit de Belgische Constitutie voortvloeit, niet meer uitoefenen.
- (42) De socialisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (62) Door de koningskwestie wordt de tegenstelling Vlaanderen/Walonië verscherpt.
- (1) België bevindt zich in een crisis.
- (21) De koning moet aftreden.
- (35) De katholieke partijen spelen een radicaliserende rol in het conflict.
- (103) Het referendum heeft laten zien dat er rondom de koningskwestie nog te veel controversies liggen.
- (107) De koning heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog verkeerd gehandeld.
- (125) Een minimale meerderheid mag in België zijn mening niet aan de minderheid opleggen.
- (128) De koningskwestie heeft zich ontwikkeld tot een partijenkwestie.
- (13) De monarchie staat in het conflict niet op het spel.
- (17) De koning doet enkel wat hem zelf voor ogen staat, is koppig.
- (22) De koning moet tijdelijk aftreden, waarna er naar een oplossing moet worden gezocht.
- (30) Het is de vraag of de katholieke partijen er verstandig aan doen een homogene regering te vormen.
- (44) De socialisten spelen een radicaliserende rol in het conflict.
- (56) De communisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (87) De koningskwestie verscherpt de verschillen tussen de katholieke kerk en vrijdenkerij.

- (90) De kerk oefent een ongeoorloofde druk uit op de bevolking om pro-Leopold te stemmen.
- (104) Het referendum heeft laten zien dat er rondom de koningskwestie nog veel controverses liggen.
- (118) De koning wordt slecht geadviseerd door zijn entourage.

Le Figaro

- (27) De katholieke partijen vormen een leopoldistisch blok.
- (42) De socialisten vormen een anti-leopoldistische blok.
- (6) De koningskwestie is een België kwestie.
- (13) De monarchie staat in het conflict niet op het spel.
- (14) De koning is de nationale verzoener die boven de partijen staat.
- (62) Door de koningskwestie wordt de tegenstelling Vlaanderen/Waltonië verscherpt.
- (131) Juist België met zijn Vlaams/Waalse tegenstellingen heeft een koning nodig die de eenheid van het land symboliseert.

The Times

- (6) De koningskwestie is een België kwestie.
- (27) De katholieke partijen vormen een leopoldistisch blok.
- (42) De socialisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (62) Door de koningskwestie wordt de tegenstelling Vlaanderen/Waltonië verscherpt.
- (13) De Monarchie staat in het conflict niet op het spel.
- (50) De liberalen zijn onderling verdeeld.
- (66) De koningskwestie verscherpt de verschillen Kapitaal/Arbeid.
- (87) De koningskwestie verscherpt de verschillen katholieke kerk/vrijdenkerij.
- (2) België bevindt zich in een crisis, een oplossing is nog ver weg.
- (16) De koning is begaan met het lot van België en schikt zich in een compromis.
- (20) De koning kan zijn taak, zoals deze voortvloeit uit de Belgische Constitutie wel uitoefenen.
- (10) België staat op de rand van een burgeroorlog.

- (18) De koning kan zijn taak, zoals deze voortvloeit uit de Belgische Constitutie niet meer uitoefenen.
- (19) Er kunnen problemen ontstaan rondom de uitoefening van zijn taak als koning, zoals deze uit de Belgische Constitutie voortvloeit.
- (41) Het is de vraag of de CVP er verstandig aan doet de koning terug op de troon te zetten.
- (56) De communisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (92) Vlaanderen is katholiek; Wallonië niet.
- (93) West Europa heeft rust nodig binnen eigen gelederen.
- (104) De uitslag van het referendum geeft aan dat er nog veel controverses rondom de terugkeer van Leopold III in België liggen.
- (111) Vergeet het verleden, richt de blik op de toekomst.
- (112) Op 25 mei is een onherstelbare constitutionele breuk ontstaan tussen koning en ministers.
- (127) De socialisten moeten gezien de uitslag van het referendum meer water bij de wijn doen.

Daily Telegraph

- (121) De communisten willen afschaffing van de monarchie.
- (17) De koning doet alleen wat hemzelf voor ogen staat, is koppig.
- (27) De katholieke partijen vormen een leopoldistisch blok.
- (13) De monarchie staat in het conflict niet op het spel.
- (50) De liberalen zijn onderling verdeeld.
- (56) De communisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (6) De koningskwesie is een België kwesie.
- (21) De koning moet aftreden.
- (42) De socialisten vormen een anti-leopoldistisch blok.
- (44) De socialisten spelen een radicaliserende rol in het conflict.
- (62) Door de koningskwesie worden de verschillen Vlaanderen/Wallonië verscherpt.
- (93) West Europa heeft rust binnen eigen gelederen nodig.
- (116) Een minderheid mag zijn mening niet aan de meerderheid opleggen.

- (120) Spaak gaat te ver.
- (1) België bevindt zich in een crisis.
- (15) De koning is koning van één partij.
- (41) Het is de vraag of de CVP er verstandig aan doet de koning terug op de troon te zetten.
- (108) Er moeten vraagtekens gezet worden bij het handelen van de koning tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- (110) De koning heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog correct gehandeld.
- (19) Er kunnen problemen ontstaan rondom de uitoefening van zijn taak als koning zoals deze voortvloeit uit de Belgische Constitutie.
- (38) Met een absolute meerderheid in het parlement mag de CVP de koning terug op de troon zetten.
- (67) De socialisten zijn de aanstichters van de onlusten.
- (109) Er kunnen vraagtekens gezet worden bij het handelen van de koning tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- (111) Vergeet het verleden, richt de blik op de toekomst.
- (112) Op 25 mei 1940 is een onherstelbare constitutionele breuk ontstaan tussen koning en ministers.
- (125) Een minimale minderheid mag in België zijn wil niet aan de meerderheid opleggen.
- (128) De koningskwestie heeft zich ontwikkeld tot een partijen kwestie.